

МІНІСТЕРСТВО ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ
Дніпропетровський обласний центр зайнятості
Дніпропетровський центр професійно-
технічної освіти
державної служби зайнятості

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Департамент освіти і науки Дніпропетровської
обласної державної адміністрації
Навчально-методичний центр професійно-
технічної освіти у Дніпропетровській області
ДПТНЗ «Кам'янський центр підготовки і
перепідготовки робітничих кадрів»
ДПТНЗ «Дніпровський центр професійної
освіти»

ЗВІТ

про хід і проміжні результати констатувального етапу
експериментальної роботи всеукраїнського рівня
**«Формування підприємницької компетентності майбутніх кваліфікованих
робітників сфери послуг у процесі професійної підготовки»**

Загальні терміни проведення експерименту: 2020 – 2023 роки

Терміни звітнього етапу експерименту: січень – грудень 2020 року

Науковий керівник експерименту: *Сергеєва Лариса Миколаївна*, професор
кафедри державної служби та менеджменту освіти ЦППО ДВНЗ «Університет
менеджменту освіти» НАПН України, доктор педагогічних наук, професор

Керівники експериментальних закладів:
Василиненко Віктор Михайлович
Сидорчук Лариса Володимирівна
Донченко Ірина Леонідівна
Логвиненко Віктор Дмитрович

Зміст

Вступ	3
Зміст і результати експериментальної роботи	5
Висновки і рекомендації	15
Додатки	16

Вступ

Тема експериментальної роботи

Формування підприємницької компетентності майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг у процесі професійної підготовки

Автори ініціативи експерименту

Василиненко Віктор Михайлович – директор Навчально-методичного центру ПТО у Дніпропетровській області

Сидорчук Лариса Володимирівна – директор Дніпропетровського центру професійно-технічної освіти державної служби зайнятості, спеціаліст вищої категорії

Донченко Ірина Леонідівна – директор ДПТНЗ «Кам'янський центр підготовки і перепідготовки робітничих кадрів», спеціаліст вищої категорії, викладач-методист

Логвиненко Віктор Дмитрович – директор ДПТНЗ «Дніпровський центр професійної освіти», спеціаліст вищої категорії, викладач-методист

Сороквашин Сергій Володимирович – заступник директора з навчально-методичної роботи Дніпропетровського центру професійно-технічної освіти державної служби зайнятості, кандидат педагогічних наук, старший викладач, спеціаліст вищої категорії

Науковий керівник експерименту

Сергеева Лариса Миколаївна – професор кафедри державної служби та менеджменту освіти Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України, доктор педагогічних наук, професор

Наукові консультанти експерименту

Паздрій Віталій Ярославович – доцент кафедри стратегії бізнесу Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, кандидат економічних наук, доцент

Установа, де виконувалась робота

Навчально-методичний центр професійно-технічної освіти у Дніпропетровській області
49006, м. Дніпро, пр. Пушкіна, 36,
(0562) 31-25-82, nmcptodp@ukr.net

Дніпропетровський центр професійно-технічної освіти державної служби зайнятості
49006, м. Дніпро, пр. Пушкіна, 55
(056) 732-08-35, dcpto@ukr.net

ДПТНЗ «Кам'янський центр підготовки і перепідготовки робітничих кадрів»
51900, м. Кам'янське, вул. Медична, 2,
(0569) 55-43-14, dptnz_kcprk@ukr.net

ДПТНЗ «Дніпровський центр професійної освіти»
49108, м. Дніпро, ж.м. Калинівський-6,
вул. Верещагіна, 103,
(056) 724-15-01, derg.dcpo@gmail.com

Нормативні документи

1. Наказ Міністерства освіти і науки України від 09.01.2020 року №23 «Про проведення експерименту всеукраїнського рівня Формування підприємницької компетентності майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг у процесі професійної підготовки у січні 2020 – грудні 2023 року»
2. Наказ Навчально-методичного центру професійно-технічної освіти у Дніпропетровській області від 27.01.2020 року № 4а «Про проведення експерименту Всеукраїнського рівня»
3. Наказ Дніпропетровського центру професійно-технічної освіти державної служби зайнятості від 15.01.2020 року № 22-н «Про проведення експерименту Всеукраїнського рівня»
4. Наказ ДПТНЗ «Кам'янський центр підготовки і перепідготовки робітничих кадрів» від 27.01.2020 року № 4 «Про проведення експерименту Всеукраїнського рівня»
5. Наказ ДПТНЗ «Дніпровський центр професійної освіти» від 15.01.2020 року № 19/1-аг «Про проведення експерименту Всеукраїнського рівня»

Етапи експериментальної роботи (2020-2023 рр.)

- I. Констатувальний етап (січень 2020 р. – грудень 2020 р.)
- II. Формувальний етап (січень 2021 р. – грудень 2022 р.)
- III. Узагальнювальний етап (січень 2023 р. – грудень 2023 р.)

Завдання констатувального етапу експерименту

- розробити нормативно-правове й організаційне забезпечення експерименту: накази щодо створення творчих груп; плани діяльності творчих груп, положення про експериментальну діяльність у закладах освіти.
- розробити методику оцінювання та здійснити моніторинг рівня сформованості підприємницької компетентності.

Зміст і результати експериментальної роботи

Сучасні вимоги ринкової економіки націлюють професійну освіту на переорієнтацію з підготовки найманих працівників на підготовку підприємливих, ініціативних, самостійних та креативних суб'єктів господарювання. Практика підприємництва, особливо на рівні малих підприємств, дозволяє успішно розв'язувати проблеми зайнятості населення, залучення людського потенціалу до створення нових матеріальних і духовних благ, загалом економічного та соціального розвитку країни. Актуальності набувають питання економічної підготовленості здобувачів освіти до життя в суспільстві, їх активної діяльності у нових ринкових умовах. Мова йде про формування підприємницької компетентності у процесі професійної підготовки, яка у подальшій професійній діяльності підвищить конкурентоспроможність кваліфікованого робітника на ринку праці, відкриє широкі можливості до започаткування власної справи.

З огляду на це, актуалізується пошук інноваційних методик формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців, і, зокрема, сфери послуг у закладах професійної (професійно-технічної) освіти, що стає основним фактором їхньої успішної підготовки до професійної діяльності, пов'язаної зі сферою послуг, а також до відкриття власної справи.

Таким чином, актуальність порушеної проблеми, її недостатня розробленість у вітчизняній педагогічній науці, важливість вивчення та доцільність розв'язання низки виявлених суперечностей зумовило вибір теми дослідно-експериментальної роботи – «Формування підприємницької компетентності майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг у процесі професійної підготовки».

На виконання завдань констатувального етапу експерименту була проведена така робота.

1. Розроблення нормативно-правового й організаційного забезпечення експерименту. Зкладами освіти-учасниками експерименту створено творчі групи, розроблено плани їхньої діяльності на 2020-2021 рік (констатувальний етап).

2. Розроблення науково-методичного супроводу експериментальної діяльності. Зкладами освіти-учасниками експерименту розроблено та затверджено положення про експериментальну діяльність.

3. Вивчення досвіду роботи закладів професійної (професійно-технічної) освіти по формуванню підприємницької компетентності. Проведений аналіз сучасного стану професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг у закладах-учасниках експерименту, а також аналіз досвіду роботи закладів по формуванню підприємницької компетентності засвідчив наявність певних проблем і протиріч, пов'язаних із забезпеченням даного процесу:

– *низький рівень мотивації здобувачів освіти до оволодіння підприємницькою компетентністю у процесі професійної підготовки.* Проведене опитування викладачів і здобувачів освіти констатувало в останніх низький загальний рівень мотивації учіння, мотивації досягнень для оволодіння підприємницькою компетентністю;

– *зміст професійної підготовки фахівців не сприяє формуванню підприємницької компетентності у здобувачів освіти.* До робочих навчальних планів професійної підготовки кваліфікованих робітників з професій сфери послуг включено навчальний предмет «Основи галузевої економіки та підприємництва». Розглянувши мету і зміст навчальної програми зазначеної дисципліни, встановлено наявність потенційної можливості формування зазначеної компетентності, проте недостатній фонд навчального часу та обмежений зміст програми унеможливають цей процес.

– *незадовільна якість професійної підготовки з основ підприємства.* У закладах освіти-учасниках експерименту відсутній значний досвід роботи по формуванню підприємницької компетентності. До проведення експерименту здобувачі освіти з професій сфери послуг практично не залучалися до навчальних (окрім вивчення основ галузевої економіки та підприємства на рівні теоретичних основ) або позанавчальних форм роботи, які б сприяли формуванню зазначеної компетентності.

Враховуючи вищезначене, констатуємо, що професійна підготовка майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг у закладах професійної (професійно-технічної) освіти потребує перегляду змісту, засобів, форм і методів навчання, здатних забезпечити формування в них підприємницької компетентності.

4. Розроблення методики формування підприємницької компетентності за професіями сфери послуг та її компонентів. Узагальнюючи висновки науковців, дослідників та враховуючи мету дослідження, схилиємось до думки, що педагогічну технологію варто розглядати у процесуальному аспекті як певний алгоритм освітнього процесу, сукупність цілей, змісту, методів і засобів (особистісних, інструментальних і методологічних) для досягнення запланованих результатів.

Технологія формування підприємницької компетентності майбутніх кваліфікованих робітників – це сукупність психолого-педагогічних компонентів, які включають визначену освітню мету, суб'єктів, дидактичний комплекс (принципи, педагогічні умови, завдання, способи (форми, методи, засоби), педагогічне середовище), та забезпечують досягнення спроектованого результату шляхом оптимального підбору та розподілу ресурсів.

Спираючись на зазначене, у дослідженні обрано такий алгоритм проектування та впровадження технології формування підприємницької компетентності майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг у процесі професійної підготовки:

- визначення цільових орієнтирів, завдань, методологічних засад, принципів;
- проведення попередньої діагностики рівня сформованості у здобувачів підприємницької компетентності;
- моделювання змісту, форм та методів, формування у майбутніх кваліфікованих робітників зазначеної компетентності;
- рефлексія, самодіагностика, самокоректування; діагностика кінцевого рівня сформованості досліджуваного феномену.

За таких умов технологічного підходу освітній процес буде побудований за такою структурною схемою (рис. 1).

Рис. 1. Структурна схема технологічної побудови освітнього процесу

Технологія формування у майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг підприємницької компетентності, яка має визначені мету й завдання, методологічні засади, принципи, містить такі етапи впровадження:

- *пропедевтичний* (навчально-методичний семінар для викладачів «Формування підприємницької компетентності», розробка навчально-методичного забезпечення, попередня діагностика рівня сформованості підприємницької компетентності);
- *змістово-процесуальний* (зміст, форми, методи, засоби навчання, види занять);
- *рефлексивно-аналітичний* (рефлексія, самодіагностика, самокоректування);
- *контрольно-оцінювальний* (діагностика кінцевих результатів) (рис. 2).

Загальною **метою** формування у майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг підприємницької компетентності визначено набуття ними відповідних знань, умінь і навичок з основ підприємництва для започаткування власної справи. Відповідно до мети поставлено такі **завдання**:

- стимулювання у здобувачів освіти мотивації до оволодіння основами підприємницької діяльності, наполегливості у досягненні своїх цілей, потреби в самопізнанні й самовдосконаленні;
- оволодіння здобувачами знаннями технології організації та розвитку підприємницької діяльності, передумов та принципів успішного ведення та просування підприємницької діяльності;
- формування умінь генерування нових ідей, вибору ефективної бізнес-ідеї та форм підприємницької діяльності; створення бренду власної особистості; здатності до організації, планування та прогнозування підприємницької діяльності; презентації власних бізнес-проектів, ведення конструктивного ділового діалогу; готовності творчо розв'язувати різноманітні завдання у сфері підприємницької діяльності на основі набутих знань, умінь, способів мислення; управління і контролю ходом і результатами підприємницької діяльності;
- розвиток рефлексивності.

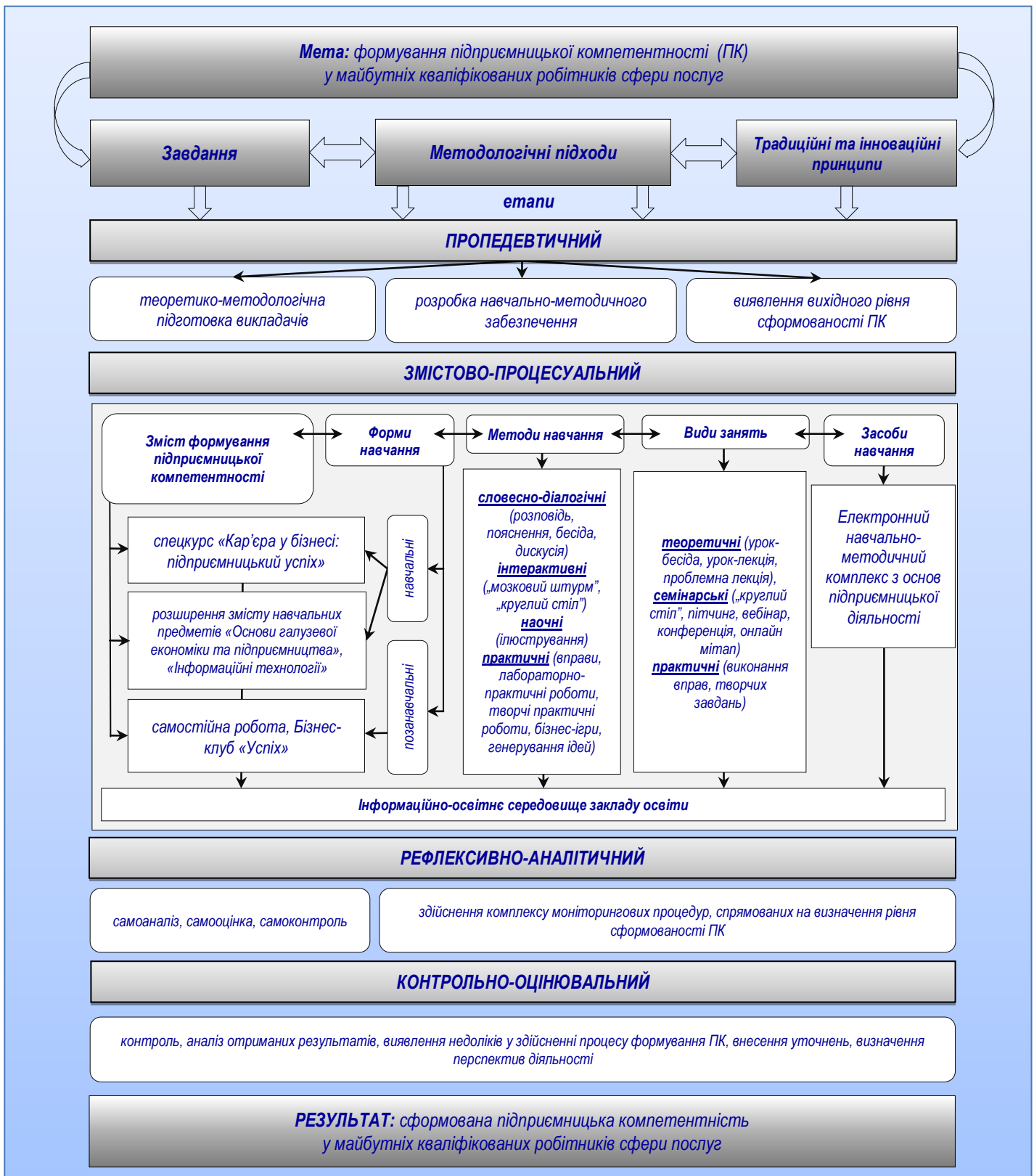

Рис. 2. Технологія формування у майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг підприємницької компетентності

Пропедевтичний етап. Передбачає теоретико-методологічну підготовку викладачів закладу освіти до формування підприємницької компетентності шляхом проведення навчально-методичного семінару «Формування підприємницької компетентності»; розробку навчально-методичного забезпечення процесу формування зазначеної компетентності у майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг. Даний етап включає також попередню діагностику рівня сформованості у останніх підприємницької компетентності

(констатувальний етап педагогічного експерименту).

Змістово-процесуальний. Має за мету конструювання цілісного процесу навчання, який забезпечує оволодіння здобувачами комплексом знань і вмінь, необхідних для започаткування власної справи, основу реалізації яких складає підприємницька компетентність.

Рефлексивно-аналітичний. Даний етап впровадження технології є вагомим через усвідомлення того, що успіх сформованості високого рівня підприємницької компетентності обумовлений здатністю здобувачів освіти до рефлексії, самопізнання та самоаналізу, розвитку в них уміння зосереджуватися на собі, власних досягненнях.

Контрольно-оцінювальний. Даний етап передбачає контроль, аналіз отриманих в процесі експериментальної роботи результатів, виявлення недоліків у здійсненні процесу її формування, внесення уточнень, що об'єктивно сприяють продуктивному формуванню досліджуваної якості, визначення перспектив подальшої діяльності як викладачів, так і здобувачів освіти.

5. Розроблення методики оцінювання та здійснення моніторингу рівня сформованості підприємницької компетентності. Вирішення завдань дослідження неможливе без розкриття сутності та структури підприємницької компетентності, методики оцінювання рівня її сформованості.

Підприємницьку компетентність майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг розглядаємо як *інтегровану якість особистості, яка проявляється в мотивованій здатності до творчого пошуку нових ідей, в здатності та готовності реалізовувати підприємницькі проєкти, і системно керувати ними з метою вирішення проблем в повсякденному, професійному, соціальному житті, пов'язаних із власним соціальним статусом і добробутом, а також розвитком суспільства та держави.*

Виокремлено такі структурні компоненти підприємницької компетентності майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг: *мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний.*

1. **Мотиваційний компонент** включає внутрішні мотиви і ціннісні установки, позитивне ставлення до підприємництва як суспільного явища, наявності спрямованості до набуття підприємницької компетентності усвідомленням значущості знань.

2. **Когнітивний компонент** розкриває наявність базових соціально-економічних знань, що охоплюють про нормативно-правове регулювання, технологію організації та розвитку підприємницької діяльності, передумови та принципи успішного ведення та просування підприємницької діяльності.

3. **Діяльнісний компонент** передбачає формування практичних вмінь підприємницької діяльності (професійної та соціальної), а саме: здатності до генерування нових ідей, вибору ефективної бізнес-ідеї та форм підприємницької діяльності; створення бренду власної особистості; здатності до організації, планування та прогнозування підприємницької діяльності; презентації власних бізнес-проектів, ведення конструктивного ділового діалогу; готовності творчо розв'язувати різноманітні завдання у сфері підприємницької діяльності на основі набутих знань, умінь, способів мислення; управління і контролю ходом і результатами підприємницької діяльності.

4. **Рефлексивний компонент** підприємницької компетентності передбачає здатність майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг до самооцінки та здійснення рефлексії власної діяльності, проектування умов самоосвіти, умов поглиблення зазначеної компетентності.

За кожним із компонентів розроблено відповідні критерії та їх показники, диференційовані за трьома рівнями сформованості згідно загальноприйнятим науково-педагогічним традиціям.

Названі компоненти, що входять до складу інтегративного особистісного утворення, знаходяться в тісному взаємозв'язку, взаємозалежності, а також у взаємовпливі і взаємопроникненні, при цьому становлення кожного з них пов'язане з формуванням його характеристик і властивостей як частини цілісної системи.

В основу діагностування кожного з указаних компонентів покладено критерії, показники та відповідні їм рівні сформованості, виокремлені на підставі аналізу психолого-педагогічної літератури (таблиця 1).

Критерії, показники та рівні сформованості підприємницької компетентності майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг

Критерії	Показники	Рівні сформованості підприємницької компетентності		
		Високий	Достатній	Низький
Мотиваційний	наявність мотивації учіння та мотивації досягнення (прагнення до успіху, саморозвитку)	здобувачі освіти мають яскраво виражену потребу у набутті нових знань і вмінь, вони наполегливі у досягненні своїх цілей, саморозвитку	у здобувачів освіти є певна потреба у набутті нових знань і вмінь; вони потребують спонукання до постановки особистих цілей, саморозвитку	здобувачі освіти мають епізодичні потреби в набутті нових знань і вмінь, проте бажання виникають під впливом обставин; вони постійно потребують спонукання до постановки особистих цілей, саморозвитку особистісних якостей
Когнітивний	наявність комплексних знань, необхідних для здійснення підприємницької діяльності	здобувачі освіти мають глибокі комплексні знання, що відображають розуміння сутності базових соціально-економічних знань, що охоплюють знання про нормативно-правове регулювання, технологію організації та розвитку підприємницької діяльності, передумови та принципи успішного ведення та просування підприємницької діяльності	здобувачі освіти мають поверхневі знання щодо базових соціально-економічних знань з підприємницької діяльності	здобувачі освіти мають фрагментарні знання щодо базових соціально-економічних знань з підприємницької діяльності
Діяльнісний	рівень володіння умінням, рівень їх застосування	здобувачі освіти у повному обсязі володіють групами умінь, демонструють високий рівень їх сформованості	здобувачі освіти не в повному обсязі володіють групами умінь, демонструють достатній рівень їх сформованості	здобувачі освіти виявляють низький рівень володіння групами умінь, демонструють низький рівень їх сформованості
Рефлексивний	здатність до самооцінки та здійснення рефлексії власної діяльності, умов самоосвіти	здобувачі освіти постійно здійснюють самооцінку, яскраво виявляють розвиненість рефлексивності власної діяльності, чітко проєктують умови самоосвіти	здобувачі освіти здатні до самооцінки, демонструють наявність рефлексивності власної діяльності, можуть спроектувати умови самоосвіти	здобувачі освіти не здатні до самооцінки, виявляють низький рівень рефлексивності власної діяльності, зазнають труднощів у проєктуванні умов самоосвіти

Констатувальний етап експерименту спрямовано на вивчення та аналіз стану проблеми дослідження, формулювання гіпотези, мети і завдань; вивчення програмно-нормативних та навчально-плануючих документів, визначення місця підприємницької компетентності майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг в структурі їх компетентностей; теоретичне обґрунтування технології формування підприємницької компетентності; встановлення кількісного і якісного складу учасників контрольної та експериментальної груп, аналіз однорідності досліджуваних груп; визначення діагностичного інструментарію для виявлення рівня сформованості складників зазначеної компетентності і

моніторинг рівня сформованості підприємницької компетентності.

На констатувальному етапі експерименту сформовано контрольну та експериментальну групу. До контрольної групи увійшли 92 здобувача освіти сфери послуг за професіями «Манікюрник», «Молодша медична сестра з догляду за хворими», «Перукар (перукар-модельєр). Манікюрник», «Кухар». До експериментальної групи залучено 95 здобувачів освіти за робітничими професіями «Манікюрник», «Молодша медична сестра з догляду за хворими», «Перукар (перукар-модельєр). Манікюрник», «Кухар-кондитер».

Розроблено діагностичний інструментарій для виявлення рівня сформованості складників (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний) підприємницької компетентності майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг.

Виявлення рівня сформованості **мотиваційного компоненту** здійснювалося за такими складниками: рівень мотивації досягнення за методикою «Потреби в досягненні успіху» (авт. Ю. Орлов, В. Шкуркін, Л. Орлов) (додаток 1) та рівень мотивації учіння за методикою «Діагностика навчальної мотивації» (А. Реан і В. Якунін, модифікація Н. Бадмаєвої) (додаток 2).

Результати діагностики вихідних рівнів складників мотиваційного компоненту підприємницької компетентності представлено у таблиці 2.

Таблиця 2

Вихідні дані складників мотиваційного компоненту підприємницької компетентності майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг контрольної та експериментальної груп

Група респондентів	Рівень сформованості складників мотиваційного компоненту					
	високий		достатній		низький	
	К	%	К	%	К	%
Мотивація досягнення						
контрольна	20	21,7	31	33,6	41	44,7
експериментальна	21	22,1	22	23,1	52	54,8
Мотивація учіння						
контрольна	18	19,5	46	50,0	28	30,5
експериментальна	23	24,2	49	51,5	23	24,3

Щодо оцінки **когнітивного компоненту** (повнота та міцність засвоєння знань з підприємницької діяльності), то в контрольній та експериментальній групах виявлено приблизно однакову кількість здобувачів освіти, що виявили високий рівень сформованості зазначених складників даного компоненту (таблиця 3).

Повнота знань учнів виявлявся за опитувальником «Тест на загальні здібності до підприємництва» (GET TEST) (Ю. Пачковський) (додаток 3), а також за авторським опитувальником «Основи підприємництва» (К. Федотова) (додаток 4).

Міцність засвоєння знань з підприємництва визначалася за допомогою коефіцієнта міцності, який демонструє кількість наявних у пам'яті здобувачів освіти елементів знань.

Таблиця 3

Вихідні дані складників когнітивного компоненту підприємницької компетентності майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг контрольної та експериментальної груп

Група респондентів	Рівень сформованості складників когнітивного компоненту					
	високий		достатній		низький	
	К	%	К	%	К	%
<i>Повнота засвоєння знань з основ підприємництва</i>						
контрольна	9	9,7	58	63,0	25	27,3
експериментальна	11	11,5	53	55,7	31	32,8
<i>Міцність засвоєння знань з основ підприємництва</i>						
контрольна	20	21,7	37	40,2	35	38,1
експериментальна	17	17,8	32	33,6	46	48,6

Діагностика рівня сформованості *діяльнісного компоненту* підприємницької компетентності здійснювалася експертами, якими стали викладачі закладів професійної (професійно-технічної) освіти, завдяки педагогічному спостереженню за діяльністю здобувачів освіти під час проведення навчальних занять та у позанавчальній діяльності. Викладачі фіксували рівень сформованості груп умінь діяльнісного компоненту. Вихідні дані складників зазначеного компоненту підприємницької компетентності здобувачів освіти контрольної та експериментальної груп наведено у таблиці 4.

Таблиця 4

Вихідні дані складників діяльнісного компоненту підприємницької компетентності майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг контрольної та експериментальної груп

Група респондентів	Рівень сформованості складників діяльнісного компоненту					
	високий		достатній		низький	
	К	%	К	%	К	%
<i>Комунікативні уміння</i>						
контрольна	19	20,6	42	45,6	31	33,8
експериментальна	20	21,0	48	50,5	27	28,5
<i>Прикладні уміння</i>						
контрольна	16	17,3	41	44,5	35	38,2
експериментальна	24	25,2	35	36,8	36	38
<i>Інтерактивні уміння</i>						
контрольна	21	22,8	42	45,6	29	31,6
експериментальна	16	16,8	32	33,6	47	49,6

Діагностика *рефлексивного компоненту* підприємницької компетентності майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг здійснювалася на підставі оцінювання рівня сформованості рефлексивності за допомогою опитувальника «Самооцінка рівня онтогенетичної рефлексії» (за М. Фетискіним, В. Козловим, Г.

Мануйловим) (додаток 5) та опитувальника «Визначення рівня рефлексивності» (А. Карпов, В. Пономарьова) (додаток 6).

Вихідні дані сформованості рефлексивного компоненту підприємницької компетентності здобувачів освіти контрольної та експериментальної груп наведено в таблиці 5.

Таблиця 5

Вихідні дані сформованості рефлексивного компоненту підприємницької компетентності майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг контрольної та експериментальної груп

Група респондентів	Рівень сформованості рефлексивного компоненту					
	високий		достатній		низький	
	К	%	К	%	К	%
контрольна	18	19,5	26	28,3	48	52,2
експериментальна	19	20,0	24	25,2	52	54,8

Показники сформованості компонентів підприємницької компетентності у майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг контрольної та експериментальної груп на констатувальному етапі експерименту наведені у таблиці 6.

Таблиця 6

Показники сформованості компонентів підприємницької компетентності майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг контрольної та експериментальної груп на констатувальному етапі експерименту

Рівень сформованості	Група здобувачів освіти			
	КГ (92 особи)		ЕГ (95 осіб)	
	К	%	К	%
	<i>Мотиваційний компонент</i>			
Високий	19	20,6	22	23,2
Достатній	38	41,8	35	37,3
Низький	35	37,6	37	39,5
	<i>Когнітивний компонент</i>			
Високий	15	15,7	14	14,6
Достатній	47	51,6	42	44,6
Низький	30	32,7	39	40,8
	<i>Діяльнісний компонент</i>			
Високий	19	20,2	20	21,0
Достатній	42	45,2	38	40,3
Низький	31	34,6	37	38,7
	<i>Рефлексивний компонент</i>			
Високий	18	19,5	19	20,0
Достатній	26	28,3	24	25,2
Низький	48	52,2	52	54,8

Висновки і рекомендації

Вивчення досвіду роботи закладів професійної (професійно-технічної) освіти по формуванню підприємницької компетентності показало, що професійна підготовка майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг у закладах професійної (професійно-технічної) освіти потребує перегляду змісту, засобів, форм і методів навчання, здатних забезпечити формування в них підприємницької компетентності. Загальною метою формування у майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг підприємницької компетентності визначено набуття ними відповідних знань, умінь і навичок з основ підприємництва для започаткування власної справи.

Технологія формування у майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг підприємницької компетентності, яка має визначені мету й завдання, методологічні засади, принципи, містить такі етапи впровадження: пропедевтичний, змістово-процесуальний, рефлексивно-аналітичний, контрольню-оцінювальний.

Виокремлено такі структурні компоненти підприємницької компетентності майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний. За кожним із компонентів розроблено відповідні критерії та їх показники, диференційовані за трьома рівнями сформованості згідно загальноприйнятим науково-педагогічним традиціям.

На констатувальному етапі експерименту сформовано контрольну та експериментальну групу. До контрольної групи увійшли 92 здобувача освіти сфери послуг за професіями «Манікюрник», «Молодша медична сестра з догляду за хворими», «Перукар (перукар-модельєр). Манікюрник», «Кухар». До експериментальної групи залучено 95 здобувачів освіти за робітничими професіями «Манікюрник», «Молодша медична сестра з догляду за хворими», «Перукар (перукар-модельєр). Манікюрник», «Кухар-кондитер».

Розроблено діагностичний інструментарій для виявлення рівня сформованості складників підприємницької компетентності майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг. Аналіз отриманих даних засвідчив значні показники низького рівня когнітивного та діяльнісного компонентів у контрольній та експериментальній групі. Більшість здобувачів освіти мають низький рівень мотивації учіння та мотивації досягнення, а також рефлексивності.

Низькі показники сформованості підприємницької компетентності у майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг свідчать про необхідність спеціального навчання здобувачів освіти. Результати, отримані під час проведення констатувального етапу експерименту, мають вагомое мотиваційне значення для подальшого дослідження.

Науковий керівник експерименту

Л. М. Сергєєва

Директор Навчально-методичного центру професійно-технічної освіти у Дніпропетровській області

В. М. Василенко

Директор Дніпропетровського центру професійно-технічної освіти державної служби зайнятості

Л. В. Сидорчук

Директор ДПТНЗ «Кам'янський центр підготовки і перепідготовки робітничих кадрів»

І. Л. Донченко

Директор ДПТНЗ «Дніпровський центр професійної освіти»

В. Д. Логвиненко

**Опитувальник «Визначення потреби в досягненні успіху»
(авт. Ю. Орлов, В. Шкуркін, Л. Орлов)**

Інструкція. Опитувальник містить 22 твердження, завдяки яким можна визначити думки, інтереси та рівень самооцінки. Зазначте, будь ласка, для кожного твердження «так» — якщо Ви згодні з ним, та «ні» — якщо не згодні.

1. Думаю, що успіх у житті швидше за все залежить від випадку, ніж від розрахунку.
2. Якщо я втрачу можливість займатися улюбленою справою — життя для мене втратить будь-який сенс.
3. Для мене в будь-якій справі важливішим є не її виконання, а кінцевий результат.
4. Вважаю, що люди більше страждають від невдалої роботи, ніж від поганих взаємин із близькими.
5. На мою думку, більшість людей живуть далекосяжними цілями, а не близькими.
6. У житті в мене було більше успіхів, аніж невдач.
7. Емоційні люди мені подобаються більше, ніж діяльні.
8. Навіть у звичайній роботі я намагаюся вдосконалювати деякі її елементи.
9. Окрилений думками про успіх, я можу забути про запобіжні заходи.
10. Мої близькі вважають мене ледачим.
11. Думаю, що в моїх невдачах винні, швидше за все, обставини, ніж я сам.
12. Терпіння в мене більше, ніж здібностей.
13. Мої батьки занадто суворо контролювали мене.
14. Лінь, а не сумніви щодо успіху, змушує мене часто відмовлятися від своїх намірів.
15. Думаю, що я впевнена в собі людина.
16. Заради успіху я можу ризикнути, навіть якщо шанси невеликі.
17. Я — старанна людина.
18. Коли мої справи йдуть добре — моя енергія підсилюється.
19. Якби я був журналістом, писав би, швидше за все, про оригінальні винаходи людей, а не про події.
20. Мої близькі, зазвичай, не поділяють моїх планів.
21. Рівень моїх вимог до життя нижчий, ніж у моїх товаришів.
22. Мені здається, що наполегливості в мені більше, ніж здібностей.

Бланк для відповідей

№ запитання	Відповідь	№ запитання	Відповідь
1		12	
2		13	
3		14	
4		15	
5		16	
6		17	
7		18	
8		19	
9		20	
10		21	
11		22	

Ключ:

Респондент отримує по 1 балу, якщо відповів:

«так» — на твердження: 2, 6, 7, 8, 14, 16, 18,19,21,22.

«ні» — на твердження: 1, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 12, 13, 15,17, 20.

Інтерпретація результатів

Сума балів свідчить про рівень потреби в досягненнях:

- низький — до 10 балів;
- нижче середнього —11-12;
- середній —13-14;
- вище середнього —15-16;
- високий — 17-22.

**Опитувальник «Діагностика навчальної мотивації»
(А. Реан і В. Якунін, модифікація Н. Бадмаєвої)**

Опис опитувальника: Методика розроблена на основі опитувальника А. Реан і В. Якуніна. До 16 тверджень опитувальника додані твердження, що характеризують мотиви навчання, виділені В. Леонтьєвим, а також твердження, що характеризують мотиви навчання, отримані Н. Бадмаєвою в результаті опитування студентів і школярів. Це комунікативні, професійні, навчально-пізнавальні, широкі соціальні мотиви, а також мотиви творчої самореалізації, престижу, уникнення невдачі.

Інструкція до опитувальника: Оцініть, будь ласка, за 5-бальною шкалою наведені мотиви навчальної діяльності за значущістю для Вас, де 1 бал відповідає мінімальній значущості мотиву, 5 балів - максимальній.

1. Вчуся, тому що мені подобається обрана професія.
2. Щоб забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності.
3. Хочу стати фахівцем.
4. Щоб дати відповіді на актуальні питання, що належать до сфери майбутньої професійної діяльності.
5. Хочу повною мірою використовувати наявні у мене задатки, здібності і схильності до обраної професії.
6. Щоб не відставати від друзів.
7. Щоб працювати з людьми, треба мати глибокі і всебічні знання.
8. Тому що хочу бути в числі кращих здобувачів освіти.
9. Тому що хочу, щоб наша навчальна група стала кращою в закладі освіти.
10. Щоб заводити знайомства і спілкуватися з цікавими людьми.
11. Тому що отримані знання дозволять мені досягти всього необхідного.
12. Необхідно закінчити інститут, щоб у знайомих не змінилася думка про мене, як здатному, перспективному людині.
13. Щоб уникнути осуду і покарання за погане навчання.
14. Хочу бути шанованою людиною навчального колективу.
15. Не хочу відставати від однокласників, не бажаю опинитися серед відстаючих.
16. Тому що від успіхів в навчанні залежить рівень моєї матеріальної забезпеченості в майбутньому.
17. Успішно вчитися, складати іспити.
18. Просто подобається вчитися.
19. Потрапивши в заклад освіти, вимушений вчитися, щоб закінчити його.
20. Бути постійно готовим до чергових занять.
21. Успішно продовжити навчання надалі, щоб дати відповіді на конкретні професійні питання.
22. Щоб набути глибокі і міцні знання.
23. Тому що в майбутньому думаю розвиватися за фахом.

Ключ до опитувальника і обробка результатів

Шкала 1. Комунікативні мотиви: 7, 10, 14, 32.

Шкала 2. Мотиви уникнення: 6, 12, 13, 15, 19.

Шкала 3. Мотиви престижу: 8, 9, 29, 30, 34.

Шкала 4. Професійні мотиви: 1, 2, 3, 4, 5, 26.

Шкала 5. Мотиви творчої самореалізації: 27, 28.

Шкала 6. Учбово-пізнавальні мотиви: 17, 18, 20, 21, 22, 23, 24.

Шкала 7. Соціальні мотиви: 11, 16, 25, 31, 33.

При обробці результатів опитування необхідно підрахувати середній показник за кожною шкалою опитувальника.

Опитувальник «Тест на загальні здібності до підприємництва» (GET TEST) (Ю. Пачковський)

Мета: дослідження індивідуальних підприємницьких здібностей (загальні здібності до підприємництва, який дає змогу визначити Вашу потребу у подальшому розвитку, незалежності, творчі здібності, схильність до ризику, цілеспрямованість).

Інструкція: Опитувальник містить 54 твердження. Прочитайте кожне твердження. Якщо Ви погоджуєтесь з твердженням, то в бланку відповідей у клітині обведіть „А”, що розміщена під порядковим номером твердження, відповідь на яке Ви даєте. Відповідно, якщо Ви не погоджуєтесь з твердженням, обведіть у цій самій клітині літеру “В”. У тексті не існує правильних чи неправильних відповідей. Свою думку висловлюйте вільно і відверто, лише в такому разі Ви отримаєте достовірні дані про свої психологічні особливості. Краще давати ту відповідь, яка першою спадає на думку. Час, відведений на виконання опитувальника - 10 хвилин. Якщо все зрозуміло, починайте давати відповіді”.

Опитувальник

1. Я не проти виконувати рутинну роботу за умови, що вона добре оплачується.
2. Коли я визначаю для себе цілі, я обираю переважно складні цілі.
3. Я не люблю робити щось нове та нетрадиційне.
4. Здібні люди, які не досягають успіху, зазвичай не використовують шансів, які їм надаються.
5. Я рідко мрію.
6. Зазвичай я відстоюю свою точку зору, якщо хтось зі мною не погоджується.
7. Ти або щось вмієш, або не вмієш, зусилля тут не мають жодного значення.
8. Подекуди людям здається, що мої ідеї є незвичними.
9. Якщо я б хотів зіграти в азартну гру, я б зіграв у лотерею, а не в карти.
10. Мені подобаються важкі завдання, які розвивають мої здібності, а не ті, що мені легше вдаються.
11. Я надаю перевагу роботі з помірним гарантованим достатком, ніж роботі, виконання якої може принести збитки, якщо в мене щось не вийде.
12. Я люблю робити те, що мені до вподоби, не хвилюючись про те, що подумують інші.
13. У більшості випадків, якщо людям щось не вдається, то це пов'язано з невезінням.
14. Мені подобається пізнавати щось нове, навіть якщо це пов'язано з доланням труднощів.
15. Якщо в мене виникають проблеми з виконанням завдання, я його відкладаю і переходжу до іншого.
16. Якщо я планую, я завжди виконую накреслений план.
17. Мені не подобаються раптові зміни в моєму житті.
18. Я би пішов на ризик, якщо шанси на успіх були б 50 / 50.
19. Я більше розмірковую про теперішнє і минуле, ніж про майбутнє.

20. Якщо б у мене виникла добра ідея як заробити гроші, я позичив би необхідні кошти для того, щоб її втілити.
21. Працюючи у групі, я не проти того, щоб дати можливість кому-небудь керувати процесом.
22. Загалом люди отримують те, на що вони заслуговують.
23. Я не люблю здогадуватися.
24. Важливішим є добре виконана робота, ніж стосунки з людьми.
25. Я отримаю від життя все те, чого я хочу, якщо я буду виконувати накази тих людей, які мною керують.
26. Інші люди вважають, що я задаю багато запитань.
27. Якщо є можливість поразки, я не буду ризикувати.
28. Мене дратує, коли люди не приходять вчасно.
29. Коли я приймаю рішення, мені необхідно мати усі факти, незалежно від того, скільки часу буде необхідно витратити для цього.
30. Коли я виконую завдання, мені рідко потрібна допомога.
31. Неможливо досягнути успіху, якщо Ви не знаходитеся у відповідному місці в потрібний час.
32. Мені до вподоби виконання різноманітної праці, ніж дуже добре виконувати одну роботу.
33. Я краще б працював з людиною, яка мені подобається, але не дуже добре справляється зі своєю роботою, ніж з кимось, хто мені не до вподоби, хоча є хорошим професіоналом.
34. Успіх - це результат важкої праці, він не обов'язково пов'язаний з везінням.
35. Я люблю працювати за звичними схемами, не випробовуючи нові методи.
36. Перш ніж прийняти важливе рішення я дуже швидко зважую всі "за" і "проти", не витрачаючи багато часу на роздуми.
37. Я краще працюватиму над роботою як член команди, ніж братиму відповідальність на себе.
38. Я краще використаю можливість, яка зможе покращити ситуацію, ніж робити те, що мені буде одночасно подобатися.
39. Я роблю те, чого від мене очікують, та дію згідно інструкцій.
40. Для мене досягнути, що я хочу, мало пов'язано з везінням.
41. Мені подобається, коли моє життя є організованим і спланованим.
42. Коли я зіштовхнувся зі складним завданням, я більше думаю про успіх, ніж про можливу невдачу.
43. Я переконаний у тому, що усе те, що відбувається у моєму житті, значною мірою визначається іншими людьми.
44. Я у змозі впоратися з багатьма справами одночасно.
45. Мені важко усвідомлювати залежність від послуг, наданих іншими людьми.
46. Я рано встаю, пізно лягаю, та не їм для того, щоб виконати певну роботу.
47. Те, до чого ми звикли, краще, ніж щось невідоме.
48. Більшість людей вважає, що я впертий.
49. Невдачі людей рідко є результатом поганого планування.
50. Інколи в мене виникає стільки ідей, що я не знаю, яку з них обрати.
51. Мені легко розслабитися під час відпустки.
52. Я отримую від життя усе те, що я хочу, бо наполегливо працюю над цим.
53. Мені легше адаптуватися до змін, ніж дотримуватися рутини.

54. Мені подобається розпочинати нові проекти, навіть якщо вони є ризикованими.

Обробка результатів

Підрахуйте Ваші бали. При цьому в кожному рядку, а їх у бланку відповідей є дев'ять, додайте собі 1 бал за "В" в сірій клітині, а також оцініть в 1 бал, кожному обрану Вами позицію "А", що припала на світлу клітину.

Напишіть загальну суму балів, з обраних Вами „А” і „В” по кожному рядку, і перенесіть у таблицю знизу.

Тепер зробіть обрахунки з визначенням “ваги” п’яти секцій, що характеризують ту чи іншу підприємницьку рису, діагностика яких передбачена даним опитувальником.

Бланк відповідей

№ рядка						
1	46 А В	37 А В	28 А В	19 А В	10 А В	1 А В
2	47 А В	38 А В	29 А В	20 А В	11 А В	2 А В
3	48 А В	39 А В	30 А В	21 А В	12 А В	3 А В
4	49 А В	40 А В	31 А В	22 А В	13 А В	4 А В
5	50 А В	41 А В	32 А В	23 А В	14 А В	5 А В
6	51 А В	42 А В	33 А В	24 А В	15 А В	6 А В
7	52 А В	43 А В	34 А В	25 А В	16 А В	7 А В
8	53 А В	44 А В	35 А В	26 А В	17 А В	8 А В
9	54 А В	45 А В	36 А В	27 А В	18 А В	9 А В

Додайте:

- бали рядка 1 до рядка 6 - Секція 1
- бали рядка 3 визначають - Секцію 2
- бали рядка 5 до рядка 8 - Секція 3
- бали рядка 2 до рядка 9 - Секція 4
- бали рядка 4 до рядка 7 - Секція 5

Аналіз результатів

Кожна секція оцінює конкретну рису. Високий бал по кожній секції означає ступінь вираженість риси, яка оцінюється у цій секції.

Секція 1. Потреба в досягненнях (подальшому розвитку)

Максимальний бал - 12, середній бал - 9.

Якщо Ви отримали велику кількість балів у цій секції, Ви наділені усіма або значною кількістю таких рис: завбачливість; самодостатність; оптимізм; енергійність; наполегливість та рішучість; зорієнтованість на результат (завдання); ретельність; самовпевненість.

Секція 2. Потреба в незалежності / автономії

Максимальний бал - 6, середній бал - 4.

Якщо Ви отримали велику кількість балів у цій секції, для Вас є характерним:

робити щось нетрадиційне; працювати наодинці; робити усе по-своєму; говорити усе, що думаєте; не схилитися під тиском групи; проявляти впертість та цілеспрямованість; не піддаватися тиску наказів; вирішувати усе самостійно.

Секція 3. Схильність до творчості (творчі здібності / нахили)

Максимальний бал - 12, середній - 8.

Якщо Ви отримали високий бал, для Вас є характерним: виявляти схильність до нового, невідомого; мрійливість; здогадливність і розвинута інтуїція; очікування виклику, змагання; багато ідей; допитливість.

Секція 4. Вміння іти на розумний (зважений) ризик

Максимальний бал - 12, середній - 8.

Якщо Ви отримали високий бал, для Вас є характерним: адекватна оцінка власних можливостей; оцінка скоріше вигоди, ніж можливості поразки; діяти у умовах неповної інформації; прийняття складних, але досяжних цілей; не надто висока амбіційність.

Секція 5. Цілеспрямованість та рішучість

Максимальний бал - 12, середній - 8.

Якщо Ви отримали високий бал у цій секції, то Ви тяжієте до:

- не покладання на долю, випадок;
- співставлення результатів з прикладеними зусиллями;
- здатність контролювати свою долю;
- впевненість в собі і у своїх діях;
- творення власного успіху своїми руками;
- використання можливостей;
- проявів значної наполегливості при досягненні поставленої мети.

**Опитувальник «Основи підприємництва»
(К. Федотова)**

Шановні здобувачі освіти!

Просимо Вас відповісти на питання запропонованої нижче анкети. Отримана інформація буде використана з метою пошуку інноваційних технологій формування підприємницької компетентності у майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг, а також для відкриття власної справи. Анкета анонімна.

Анкета

1. Ваш вік: _____

2. Стать:

- а) чоловіча
- б) жіноча

3. Навчальний заклад де Ви здобуваєте професію

- а) Дніпропетровський центр професійно-технічної освіти державної служби зайнятості
- б) Кам'янський центр підготовки і перепідготовки робітничих кадрів
- в) Дніпровський центр професійної освіти

4. Ваша професія _____

5. Чи вважаєте Ви свою майбутню професію престижною?

- а) так
- б) скоріше так, аніж ні
- в) ні
- г) важко відповісти

6. Який фактор зіграв вирішальну роль у виборі Вами професії?

- а) внутрішній порив, оцінка власних здібностей
- б) бажання та рекомендації батьків
- в) поради, приклади друзів, родичів
- г) так склалися обставини

7. Оцініть рівень умов для розвитку і реалізації Ваших творчих здібностей під час навчання за обраним фахом? (оберіть, будь ласка, лише одну відповідь):

- а) високий рівень
- б) достатній
- в) середній рівень
- г) низький рівень

8. На вашу думку, як можна реалізувати отримані знання та навички після закінчення навчання? (можливі декілька варіантів):

- а) лише у сфері послуг
- б) за рахунок отриманих знань та вмій можу реалізувати себе в різних сферах діяльності
- в) можливість зайнятися власною справою (підприємництво)
- г) важко відповісти

9. Що для Вас головне у майбутній професії? (можливі декілька варіантів):

- а) стати цінною для суспільства людиною
- б) задоволення від роботи з людьми
- в) заробітна плата
- г) можливість самовдосконалення, реалізація творчих здібностей
- д) можливість додатково підпрацьовувати
- е) легкість роботи
- ж) робота в колективі
- з) Ваш варіант

10. Чи змінилося Ваше уявлення про обрану професію у процесі навчання? (оберіть, будь ласка, лише одну відповідь):

- а) так, змінилося на краще
- б) залишилося таким самим
- в) розчарувався в обраній професії
- г) не задумуюся над цим питанням

11. Чи готові Ви після закінчення навчання працювати за обраним фахом? (оберіть, будь ласка, лише одну відповідь):

- а) так. Готовий працювати за фахом.
- б) скоріше так, аніж ні. Хочу спробувати попрацювати за фахом.
- г) ні. У жодному разі не буду працювати.
- д) не задумуюся над цим питанням

12. Чи необхідні знання з основ підприємництва у професійному становленні?

- а) так
- б) скоріше так, аніж ні
- в) ні
- г) важко відповісти

13. Чи згодні Ви з думкою, що підприємництву можна навчитися?

- а) так
- б) скоріше так, аніж ні
- в) ні
- г) важко відповісти

14. Чи вважаєте Ви, що отримавши знання з основ підприємства можна комерціалізувати свої творчі здобутки?

- а) так
- б) скоріше так, аніж ні
- в) ні
- г) важко відповісти

15. Чи хотіли б Ви у майбутньому поєднувати отриману професію і займатися підприємництвом?

- а) так
- б) скоріше так, аніж ні
- в) ні
- г) важко відповісти

16. Чи потрібно Вам для успішного вивчення основ підприємництва вивчати основи бізнес-планування?

- а) так
- б) скоріше так, аніж ні
- в) ні
- г) важко відповісти

17. Які , важливі якості (на Вашу думку), необхідні для успішної підприємницької діяльності? (назвіть 8 варіантів)

1		5	
2		6	
3		7	
4		8	

18. Як Ви розумієте таке поняття як підприємницька компетентність?

---

19. Які корективи (на Вашу думку), необхідно внести в освітній процес з метою успішного розвитку підприємницької компетентності фахівці сфери послуг

---

20. Уявіть собі, що Ви заробили 100 тисяч гривень . Що Ви зробите далі?

- а) віднесете гроші в банк і будете жити на відсотки від вкладу
- б) ризикнете вкласти їх в прибуткову справу
- в) частину грошей вкладіть в нову справу, а частина, для надійності, - в солідний банк

21. Ви вмієте шукати клієнтів і домовлятися з людьми?

- а) я в цьому майстер (або принаймні прагну)
- б) намагаюся практикувати нетворкінг, але поки не дуже виходить
- в) пошук клієнтів - це не моє
- г) важко відповісти

22. У вас з'явився сильний конкурент, показники якого різко почали випереджати ваші власні. Про що подумаєте?

- а) здається, ми щось упустили. Хвилинка самобичування, і знову за роботу
- б) ну нормально же все було ... за що мені така кара?
- в) відмінно, гідний суперник! А тепер ми зробимо ще крутіше!

23. Вибери правильне визначення поняття «підприємництво» (оберіть, будь ласка, лише одну відповідь):

- а) це наймана праця робітника;
- б) це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик діяльність суб'єктів господарювання (підприємцями) з метою одержання прибутку;
- в) це діяльність на користь іншим людям;
- г) це будь-яка господарська діяльність.

24. Як на Вашу думку можна захистити ідею бізнесу від копію (оберіть, будь ласка, лише одну відповідь):а

- а) уклавши договір про нерозголошення конфіденційної інформацію із будь-ким, кому я цю ідею розповідаю
- б) зареєструвавши авторське право на неї
- в) шляхом отримання патенту
- г) ніяк, оскільки ідея без втілення не охороняється правильно

25. Підприємство вважається створеним з дня...?(оберіть, будь ласка, лише одну відповідь):

- а) державної реєстрації
- б) відкриття рахунку в банку
- в) виготовлення печатки
- г) правильна відповідь відсутня

26. Бухгалтерський облік діяльності фізичної особи - підприємця(оберіть, будь ласка, лише одну відповідь):

- а) можна вести самостійно
- б) може вести виключно юридична особа, яка отримала відповідну ліцензію
- в) веде інспектор податкової служби
- г) вести не потрібно

27. Яка кількість податків і зборів в Україні згідно з Податковим кодексом : (оберіть, будь ласка, лише одну відповідь):

- а) 135
- б) 11
- в) 15
- г) 50

28. До загальнодержавних податків НЕ належить: (оберіть, будь ласка, лише одну відповідь):

- а) податок на прибуток підприємств;
- б) єдиний податок;
- в) податок на доходи фізичних осіб;
- г) податок на додану вартість.

29. Джерелом сплати податку є (оберіть, будь ласка, лише одну відповідь):

- а) заробітна плата
- б) прибуток
- в) відсотки
- г) усі відповіді вірні

30. При якій формі співпраці з працівником роботодавець не буде сплачувати за нього податки? (оберіть, будь ласка, лише одну відповідь):

- а) цивільно-правовий договір
- б) трудовий договір
- в) співпраця з ФОП
- г) усі відповіді вірні

31. «Конкретне цілісне знання про доцільність та можливість займатися певним видом підприємницької діяльності, а також чітке усвідомлення мети такої діяльності, шляхів та засобів її досягнення» – це:

- а) підприємницька ідея;
- б) концепція бізнесу;
- в) логіка утворення власної справи

32. Бізнес-план складається з основних частин (оберіть, будь ласка, лише одну відповідь):

- а) резюме, основна частина, маркетинговий план, фінансовий план
- б) тільки фінансовий план
- в) тільки маркетинговий план

33. Якою є основна причина невдачі стартапів? (оберіть, будь ласка, лише одну відповідь):

- а) не залучено достатньо коштів від інвесторів
- б) співзасновники посварилися і розійшлися
- в) стартап не рекламувався і не було грамотного маркетолога
- г) відсутність такого продукту, який би полюбили клієнти.

34. Чи має право 17-річний студент професійно-технічного закладу зареєструватись як підприємець-фізична особа, що надає послуги сфери послуг (перукар, майстер манікюру)?

Так

Ні

35. Уявіть ситуацію, Ви дипломований спеціаліст сфери послуг (перукар, майстер манікюру) для роботи ви оберете(можливі декілька варіантів):

- а) робота в салоні
- б) робота в особистому кабінеті
- в) робота на дому

36. Чи можуть перукарі, майстри манікюру та інші фахівці сфери естетичних послуг здійснювати підприємницьку діяльність (обслуговувати клієнтів) на дому (квартирі)?

Так Ні

37. Чи можна використовувати в підприємстві своє власне майно (ножиці, фен, шампунь і гребінці, манікюрні інструменти,)?

Так Ні

38. Ваш товариш (професійний майстер манікюру) пропонує Вам (чудовому перукарю) об'єднати своє вміння та Ваші та відкрити салон краси. Він готовий позичити гроші у своєї родини. Вам пропонує взяти в свої руки керівництво. Скористаєтеся ви цією можливістю? (можливі декілька варіантів):

- а) так, як зможу брати участь в управлінні організацією
- б) так, це може збільшити мій дохід
- в) навряд чи: участь в управлінні мене не цікавить, а роботі це завадить
- г) ні, не потрібні мені зайві турботи

39. Уявіть, Ви працюєте у сфері послуг(перукар, майстер манікюру). Середній чек — 200 грн. Змінні витрати(витратні матеріали) на 1 послугу. – 80 грн.

:Постійні витрати (оренда, податки) - : 8000 грн., розрахуйте точку беззбитковості

- а) 114 послуги
- б) 67 послуг
- в) 27 послуг

40. Ваша ініціатива провалилася, і компанія зазнала збитків. Ваші думки з цього приводу?

- а) клієнти мляві, на ринку бардак - неможливо працювати!
- б) негативний досвід - теж досвід, пробуємо знову і в десять разів краще, ніж було
- в) беру невелику перерву, щоб все це пережити, і повертаюся з новими ідеями

41. Що з перерахованого нижче найбільше вплине на успішність Вашого бізнесу? (Вкажіть не більше 5-ти варіантів відповіді)

Я сам (а) (мої знання, досвід, зусилля і т.п.)	
Кадри (їх кваліфікація, дисципліна, відповідальність)	
наявне обладнання	
Конкуренція	

Макроекономічна ситуація в країні (рівень доходів громадян, рівень інфляції, стійкість гривні і т.п.)	
Законодавче регулювання підприємництва (якість, стабільність, дієвість, узгодженість законів, відповідність законам підзаконних актів і т.п.)	
Доступність законодавчої бази, рівень інформованості про законодавство	
Процедури реєстрації, ліквідації, ліцензування, отримання дозволів	

**Опитувальник «Самооцінка рівня онтогенетичної рефлексії»
(за М. Фетискіним, В. Козловим, Г. Мануйловим)**

Інструкція: Нижче наведені питання, на які необхідно відповідати у формі «так» (+) у випадку позитивної відповіді або «ні» (-) у випадку негативної відповіді й «не знаю» (0), якщо є сумніви у відповіді.

1. Чи траплялося Вам колись зробити життєву помилку, результати якої Ви почували протягом декількох місяців або років?
2. Чи можна було уникнути цієї помилки?
3. Чи трапляється Вам наполягати на власній думці, якщо Ви не впевнені на 100% у її правильності?
4. Чи розповіли Ви кому-небудь із найближчих про свою найбільшу життєву помилку?
5. Чи вважаєте Ви, що в певному віці характер людини вже не може змінитися?
6. Якщо хтось незначно засмутив Вас, чи можете Ви швидко забути про це й перейти до звичайного розпорядку?
7. Чи вважаєте Ви себе іноді невдахою?
8. Чи вважаєте Ви себе людиною з великим почуттям гумору?
9. Якби Ви могли змінити найважливіші події, які мали місце в минулому, побудували б Ви інакше своє життя?
10. Що більше керує Вами при прийнятті щоденних особистих рішень – розум або емоції?
11. Чи важко Вам дається прийняття дрібних рішень із питань, які щодня ставить життя?
12. Чи користувалися Ви порадою або допомогою людей, які не входять у число найближчих, при прийнятті життєво важливих рішень?
13. Чи часто Ви вертаєтеся в спогадах до хвилин, які були для Вас неприємні?
14. Чи подобається Вам Ваша особистість?
15. Чи траплялося Вам просити в кого-небудь пробачення, хоча Ви не вважали себе винуватим?

Обробка й інтерпретація результатів опитувальника.

За кожну відповідь «так» на питання 1, 3, 5, 7, 9, 11, 13 і «ні» на питання 2, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 15 – по 10 балів. За кожну відповідь «не знаю» – по 5 балів.

100-150 балів – повна відсутність рефлексії минулого досвіду. Ви маєте виняткову здатність ускладнювати собі життя. Вашими рішеннями незадоволені ані Ви, ані Ваше оточення. Для виправлення ситуації необхідно краще обмірковувати свої рішення, аналізувати помилки й знайти гарних радників щодо складних життєвих ситуацій.

50-99 балів – рефлексія зі знаком «-», підсумком минулих помилок стає страх перед здійсненням нових. Ваша обережність, що з'явилася результатом минулих життєвих помилок, не завжди є гарантією повного життєвого успіху. Можливо те, що Ви вважаєте помилкою, зробленою в минулому – просто сигнал про те, що Ви змінилися. Ваш критичний розум іноді заважає

виконанню Ваших глибоких бажань.

0-49 балів – рефлексія зі знаком «+». Аналіз зробленого й рух уперед. Найближчим часом Вам не загрожує небезпека зробити життєву помилку. Гарантія цього – Ви самі. У Вас є багато рис, якими володіють люди з великими здібностями до гарного планування й передбачення власного майбутнього. Ви відчуваєте себе творцем власного життя

**Опитувальник «Визначення рівня рефлексивності»
(А. Карпов, В. Пономарьова)**

Інструкція. Вам необхідно дати відповіді на декілька тверджень опитувальника. Навпроти номера твердження поставте, будь ласка, цифру, відповідно до варіанту Вашої відповіді:

- 1– абсолютно неправильно;
- 2– неправильно;
- 3– скоріше, неправильно;
- 4– не знаю;
- 5– скоріше, правильно;
- 6– правильно;
- 7– цілком правильно.

1. Прочитавши хорошу книгу, я завжди потім довго думаю про неї, хочеться її з ким-небудь обговорити.
2. Коли мене раптом несподівано про щось запитують, я можу відповісти перше, що спало на думку.
3. Перш ніж зняти трубку телефону, щоб зателефонувати у справі, я, як правило, подумки планую майбутню розмову.
4. Зробивши якийсь промах, я довго потім не можу відволіктися від думок про нього.
5. Коли я роздумую над чимось або розмовляю з іншою людиною, мені буває цікаво раптом пригадати, що стало початком ланцюжка думок.
6. Розпочинаючи виконувати важке завдання, я прагну не думати про майбутні труднощі.
7. Головне для мене – уявити кінцеву мету своєї діяльності, а деталі мають другорядне значення.
8. Буває, що я не можу зрозуміти, чому хтось незадоволений мною.
9. Я часто ставлю себе на місце іншої людини.
10. Для мене важливо в деталях уявляти собі перебіг майбутньої роботи.
11. Мені було б важко написати серйозного листа, якби я попередньо не склав план.
12. Я вважаю за краще діяти, а не роздумувати над причинами своїх невдач.
13. Я досить легко ухвалюю рішення щодо купівлі дорогої речі.
14. Як правило, щось задумавши, я прокручую в голові свої задуми, уточнюю деталі, розглядаю всі варіанти.
15. Я турбуюся про своє майбутнє.
16. Думаю, що в деяких ситуацій треба діяти швидко, керуючись першою думкою, що прийшла в голову.
17. Інколи я ухвалюю необдумані рішення.
18. Закінчивши розмову, я, буває, продовжую вести її подумки, наводячи всі нові й нові аргументи на захист своєї точки зору.
19. Якщо відбувається конфлікт, то, роздумуючи над тим, хто в ньому винен, я в першу чергу починаю з себе.

20. Перш ніж ухвалити рішення, я завжди прагну все ретельно обдумати і зважити.
21. У мене бувають конфлікти від того, що я інколи не можу передбачити, якої поведінки чекають від мене оточуючі.
22. Буває, що, обдумуючи розмову з іншою людиною, я, нібито подумки, веду з ним розмову.
23. Я намагаюся не замислюватися над тим, які думки й почуття викликають в інших людях мої слова і вчинки.
24. Перш ніж зробити зауваження іншій людині, я обов'язково подумаю, як це краще зробити, щоб її не образити.
25. Вирішуючи важке завдання, я думаю над ним навіть тоді, коли займаюся іншими справами.
26. Якщо я з будь-ким сварюся, то найчастіше не вважаю себе винним.
27. Рідко буває так, що я шкодую про сказане.

Обробка результатів. З цих 27 тверджень 15 є прямими (номера питань: 1,3,4, 5,9,10,11,14, 15, 18, 19,20,22,24,25). Решта 12 - зворотні твердження, що необхідно враховувати при обробці результатів, коли для отримання підсумкового балу підсумовуються в прямих питаннях цифри, відповідні відповідей випробовуваних, а в зворотних - значення, замінені на ті, що виходять при інверсії шкали відповідей. Тобто $1 = 7, 2 = 6, 3 = 5, 4 = 4, 5 = 3, 6 = 2, 7 = 1$.

Ключ до опитувальника

Переклад балів в стени

Стени	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
тестові бали	80 і нижче	81–100	101–107	108–113	114–122	123–130	131–139	140–147	148–156	157–171	172 і вище

При інтерпретації результатів доцільно виходити з диференціації отриманих результатів на три основні категорії.

Результати методики, рівні або великі, ніж 7 стіною, свідчать про високорозвинену рефлексивності.

Результати в діапазоні від 4 до 7 стіною - індикатори середнього рівня рефлексивності.

Показники, менші 4-х стіною - свідочтво низького рівня розвитку рефлексивності.

Інтерпретація і розшифровка.

Методика базується на теоретичному матеріалі, який конкретизує загальну трактування рефлексивності, а також ряд інших суттєвих особливостей даного властивості. Ці уявлення можна резюмувати в наступних положеннях:

1. Рефлексивність як психічна властивість являє собою одну з основних граней тієї інтегративної психічної реальності, яка співвідноситься з рефлексією в цілому. Двома іншими її модусами є рефлексія в її процесуальному статусі і рефлексування як особливий психічний стан. Ці три модусу найтіснішим чином пов'язані між собою і взаємодетермінують один одного, утворюючи на рівні їх синтезу якісну визначеність, що позначається поняттям рефлексія. В силу цього,

дана методика орієнтується не тільки безпосередньо на рефлексивність як психічна властивість, але також і опосередковано враховує його прояви в двох інших відзначених модусах. Звідси випливає, що ті поведінкові і інтроспективні індикатори, в яких конкретизується теоретичний конструкт, а також самі питання методики, враховують і рефлексивність як психічна властивість, і рефлексію як процес, і рефлексування як стан.

2. Поряд з цим, як показує аналіз літературних даних, діагностика властивості рефлексивності повинна обов'язково враховувати і диференціацію її проявів з іншого важливого критерію, основи - про її спрямованості. Відповідно до нього, як відомо, виділяють два типи рефлексії, які умовно позначаються як "інтра і інтерпсихічна" рефлексія. Перша співвідноситься з рефлексивністю як здатністю до самосприйняття змісту своєї власної психіки і його аналізу, друга зі здатністю до розуміння психіки інших людей, що включає поряд з рефлексивністю як здатністю встати на місце іншого також і механізми проєкції, ідентифікації, емпатії. Отже, загальна властивість рефлексивності включає обидва зазначених типу, а рівень розвитку даної властивості є похідним від них одночасно.

3. Зміст теоретичного конструкту, а також спектр визначених ним поведінкових проявів індикаторів властивості рефлексивності передбачає і необхідність врахування трьох головних видів рефлексії, що виділяються по так званому "тимчасового" принципом: ситуативної (актуальною), ретроспективної та перспективної рефлексії.

Ситуативна рефлексія забезпечує безпосередній самоконтроль поведінки людини в актуальній ситуації, осмислення її елементів, аналіз того, що відбувається, здатність суб'єкта до співвідношення своїх дій з ситуацією і їх координації відповідно до умов, що змінюються і власним станом. Поведінковими проявами і характеристиками цього виду рефлексії є, зокрема, час обмірковування суб'єктом своєї поточної діяльності; то, наскільки часто він вдається до аналізу того, що відбувається; ступінь розгорнення процесів прийняття рішення; схильність до самоаналізу в конкретних життєвих ситуаціях.

Ретроспективна рефлексія проявляється в схильності до аналізу вже виконаної в минулому діяльності і доконаних подій. В цьому випадку предмети рефлексії - передумови, мотиви і причини події; зміст минулого поведінки, а також його результативні параметри і, особливо, допущені помилки. Ця рефлексія виражається, зокрема, в тому, як часто і наскільки довго суб'єкт аналізує і оцінює події, що відбулися, чи схильний він взагалі аналізувати минуле і себе в ньому.

Перспективна рефлексія співвідноситься: з функцією аналізу майбутньої діяльності, поведінки; плануванням як таким; прогнозуванням можливих фіналів і ін. Її основні поведінкові характеристики: ретельність планування деталей своєї поведінки, частота звернення до майбутніх подій, орієнтація на майбутнє.